

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
КЛИМЕНКА Володимира Олександровича

на тему: **«Розвиток страхових послуг в аграрному секторі економіки України»**,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
(галузь знань 07 Управління та адміністрування)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами

Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці України, актуалізують необхідність переосмислення ролі страхових послуг у забезпеченні стійкості стратегічних галузей, насамперед аграрного сектору. Сільське господарство функціонує в умовах системної невизначеності, яка формується під впливом сукупності природних, економічних, фінансових і воєнно-політичних чинників. Підвищення частоти екстремальних погодних явищ, волатильність цін на аграрну продукцію, ускладнення логістичних процесів та наслідки збройної агресії істотно розширюють спектр ризиків, що супроводжують діяльність аграрних товаровиробників.

За таких умов страхові послуги мають розглядатися не лише як допоміжний фінансовий інструмент, а як структуроутворюючий елемент системи управління ризиками в аграрній економіці. Проте сучасна практика свідчить про фрагментарний характер розвитку аграрного страхування в Україні: обмежене проникнення страхових продуктів у середовище малих і середніх господарств, недостатня адаптованість страхових програм до потреб виробників, нерозвиненість інструментів перестрахування та слабка інтеграція цифрових технологій у страхову діяльність.

Суттєвою проблемою залишається відсутність цілісної концепції розвитку страхових послуг в аграрному секторі, що поєднувала б ринкові механізми, державну підтримку та інноваційні фінансові інструменти, а дисбаланс між масштабом аграрних ризиків і можливостями їх страхового покриття знижує фінансову стійкість підприємств і стримує інвестиції; у цьому контексті актуальним є наукове обґрунтування модернізації системи страхових послуг з урахуванням євроінтеграційного вектору, міжнародних стандартів регулювання та принципів сталого розвитку, що забезпечує підвищення фінансової безпеки держави, конкурентоспроможності аграрної продукції та продовольчої стабільності.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Уманського національного університету та є складовою комплексної теми «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522). У межах зазначеної тематики автором здійснено системний аналіз розвитку страхових послуг в аграрному секторі, узагальнено міжнародний досвід агрострахування, обґрунтовано напрями інституційного й фінансового вдосконалення страхового забезпечення

аграрних товаровиробників та розроблено концептуальні підходи та стратегічні напрями розвитку страхових послуг в аграрному секторі економіки України.

Дисертаційне дослідження узгоджується з національними пріоритетами України у сфері фінансової стабільності, розвитку аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки держави, що визначає його вагому практичну значущість. Розроблені у роботі теоретико-методичні положення та практичні рекомендації спрямовані на формування ефективної системи страхового захисту аграрних товаровиробників, підвищення їх фінансової стійкості та інвестиційної привабливості, що є особливо важливим для відновлення економічної активності регіонів в умовах воєнних викликів та повоєнної реконструкції країни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації

Грунтовне ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи Клименка Володимира Олександровича дає підстави стверджувати, що сформульовані в ній наукові положення, висновки та практичні рекомендації є достовірними, логічно вивіреними та науково обґрунтованими. Результати дослідження послідовно впливають із поставленої мети та завдань, а виклад матеріалу свідчить про високий рівень теоретичної підготовки здобувача, сформовану методичну культуру та здатність системно працювати з науковим матеріалом.

Завдяки логічній побудові матеріалу, комплексному підходу до аналізу економічних процесів та використанню репрезентативної інформаційної бази автор послідовно розкрив ключові аспекти дослідження, зокрема узагальнив та систематизував концептуальні підходи й еволюцію наукових поглядів на економічну сутність страхових послуг в аграрній сфері, здійснив системний аналіз економічних, інституційних та правових чинників розвитку страхових послуг в аграрному секторі України, обґрунтував класифікаційну структуру та типологію страхових продуктів у сільському господарстві, дослідив ризики аграрного виробництва та узагальнив методи їх управління в умовах соціально-економічних трансформацій. Крім того, автор проаналізував сучасний стан, тенденції та динаміку розвитку страхових послуг, оцінив ефективність класичних страхових інструментів і визначив перспективи розвитку параметричних моделей страхування, дослідив діяльність страхових компаній та окреслив основні організаційно-економічні проблеми й тенденції розвитку ринку. Особлива увага приділена обґрунтуванню ролі інноваційних технологій у страхуванні, розробці новітніх концептуальних підходів до формування страхових послуг, а також узагальненню міжнародного досвіду з метою адаптації його до умов України.

Дисертаційна робота має комплексний характер і робить вагомий внесок у розвиток теорії та практики страхових послуг в аграрному секторі. Сформульовані автором висновки та рекомендації логічні, аргументовані, містять елементи наукової новизни та мають прикладну спрямованість. Вони можуть бути використані в діяльності аграрних підприємств, страхових

компаній, фінансових установ і органів державної влади для формування та реалізації політики розвитку страхових послуг у сільському господарстві України.

У роботі узагальнено основні результати дослідження, представлені дванадцять змістовних висновків, що відображають теоретичні, аналітичні та практичні аспекти проблеми. Висновки чітко сформульовані, аргументовані, методологічно виважені та повністю відповідають поставленій меті й завданням дисертації.

Застосовані методи дослідження є логічно обґрунтованими, взаємоузгодженими та адекватними предмету та меті роботи, що забезпечило системний аналіз розвитку страхових послуг в аграрному секторі в умовах воєнних, кліматичних і соціально-економічних трансформацій. Отримані результати характеризуються високим рівнем достовірності та можуть бути використані в управлінській практиці аграрних підприємств і при формуванні державної політики у сфері аграрного страхування.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Представлені у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації відзначаються високим рівнем достовірності, що забезпечується комплексністю проведеного дослідження, використанням сучасного методичного інструментарію та широкою емпіричною базою. Автором застосовано системний, інституційний, економіко-статистичний та порівняльно-аналітичний підходи, що дозволило всебічно оцінити тенденції розвитку страхових послуг в аграрному секторі економіки України та сформувати обґрунтовані наукові узагальнення.

Достовірність висновків підтверджується логічною узгодженістю теоретичних положень із результатами аналітичної оцінки функціонування страхового ринку та аграрного сектору, а також коректною інтерпретацією виявлених закономірностей розвитку страхових послуг у контексті сучасних економічних трансформацій та підвищеної ризиковості аграрного виробництва. Запропоновані рекомендації базуються на ґрунтовному аналізі проблем страхового забезпечення аграрних товаровиробників і враховують інституційні, фінансові та організаційні особливості національної економіки, що підсилює їх прикладну значущість і можливість практичного використання.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у сучасному науковому осмисленні розвитку страхових послуг в аграрному секторі як складової системи фінансової стабілізації та управління галузевими ризиками в умовах трансформаційних змін економіки.

В межах дисертаційного дослідження сформовано наступні ключові наукові положення:

1. Вперше запропоновано концептуальний підхід до формування страхових послуг, що забезпечує трансформацію від компенсаційної моделі страхування до системного управління аграрними ризиками на основі принципів орієнтованості на ризики, адаптивності, модульності,

клієнтоорієнтованості та технологічної інтеграції. Формулювання авторської моделі забезпечує оцінку ефективності страхових продуктів через систему часткових індексів із агрегуванням в інтегральний показник, що дозволяє формалізовано оцінювати страхове покриття та обґрунтовувати напрями його вдосконалення для підвищення фінансової стійкості агропідприємств (підрозділ 3.2 дисертаційного дослідження).

2. Суттєвий внесок полягає в удосконаленні класифікаційного та типологічного апарату страхових послуг, інтегрувавши підходи за об'єктами страхування, видами ризиків, рівнем покриття та методами оцінки збитків. Це забезпечує комплексну характеристику страхових продуктів, підвищує узгодженість покриття різних ризиків та оптимізує управлінські рішення в системі управління аграрними ризиками (підрозділ 1.3 дисертаційного дослідження).

3. Розроблено інтегративний підхід до оцінки ефективності класичних страхових інструментів, який поєднує фінансові показники, структурні зміни страхових продуктів і ризиковий профіль сектору. Проведений аналіз дозволив встановити системну неефективність класичних моделей та обґрунтувати необхідність впровадження параметричних і індексних інструментів для підвищення фінансової стійкості аграрного виробництва (підрозділ 2.2 дисертаційного дослідження).

4. Інноваційним є наукове обґрунтування ролі параметричних страхових моделей, що демонструють адаптивність, масштабованість та ефективність управління індивідуальними ризиками. Системне дослідження засвідчило дисбаланс між ефективністю управління окремими ризиками та фінансовою стійкістю страхового портфеля, що визначає потребу розвитку диверсифікації та комплексного управління ризиками (підрозділ 2.3 дисертаційного дослідження).

5. Системне дослідження засвідчило необхідність оцінки діяльності страхових компаній з урахуванням структурних змін портфелів, організаційно-економічних трансформацій та технологічних інновацій (big data, дистанційне зондування). Визначено перспективні напрямки розвитку ринку через спеціалізацію, партнерські моделі дистрибуції та впровадження гібридних страхових продуктів (підрозділ 2.4 дисертаційного дослідження).

6. Аналітична цінність роботи полягає в обґрунтуванні стратегічної ролі інноваційних та цифрових технологій, що підвищують ефективність управління ризиками, оптимізують процеси тарифоутворення та андеррайтингу, забезпечуючи створення більш адаптивних і технологічно інтегрованих страхових продуктів (підрозділ 3.1 дисертаційного дослідження).

7. Оригінальність дослідження проявляється у поглибленні теоретичних та аналітичних засад розвитку страхових послуг, включаючи системний аналіз економічних, інституційних і правових чинників, оцінку ризиків агровиробництва, міжнародний досвід та перспективи адаптації публічно-приватних моделей страхування для підвищення фінансової стійкості

агropідприємств (підрозділи 1.1, 1.2, 1.4, 2.1, 3.3, 3.4) дисертаційного дослідження.

Наукові результати дисертації вирізняються інноваційністю та практичною значущістю, оскільки обґрунтовують сучасні моделі формування та управління страхових послуг, що інтегрують фінансові, технологічні та клієнтоорієнтовані підходи. Це дозволяє підвищити ефективність управління аграрними ризиками, оптимізувати страхове покриття та зміцнити фінансову стійкість агropідприємств, створюючи платформу для розвитку адаптивного і технологічно інтегрованого страхового сектору.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у розроблених теоретико-методичних засадах та прикладному інструментарії формування й розвитку страхових послуг в аграрному секторі економіки України. Запропоновані підходи дозволяють удосконалити механізми страхового захисту, забезпечити ефективне управління ризиками аграрного виробництва та сформуванню сучасну модель розвитку страхових послуг в умовах зростаючих економічних та соціальних викликів, що підтверджує їхню практичну цінність і придатність для застосування в управлінській діяльності.

Запропоновані підходи до розвитку страхових послуг в аграрному секторі економіки України були впроваджені у діяльність страхових компаній та аграрних підприємств для підвищення ефективності страхового захисту та управління ризиками: концептуальні підходи до організації взаємодії страховиків з аграрними товаровиробниками використані у страховій групі «ТАС» для оптимізації бізнес-процесів та підвищення клієнтоорієнтованості (довідка № 177/4 від 20.03.2025 р.), рекомендації щодо удосконалення страхових продуктів і застосування сучасних інструментів управління ризиками впроваджені ПрАТ «Українська страхова компанія «КНЯЖА ВІСННА ІНШУРАНС ГРУП» для зміцнення фінансової стабільності аграрних підприємств (довідка № 1122 від 25.12.2024 р.), практичні поради щодо формування системи управління ризиками та страхового захисту застосовані у ТОВ «СТ АГРОЗАХІД» для підвищення стабільності господарської діяльності в умовах природних і економічних ризиків (довідка № 2317 від 10.01.2025 р.), а теоретичні положення та методичні розробки дисертації використані в освітньому процесі Уманського національного університету при викладанні дисциплін «Страхова справа», «Аграрне страхування» та «Страховий менеджмент», що сприяло підвищенню рівня професійної підготовки здобувачів вищої освіти (довідка № 1957/01-10 від 24.09.2025 р.).

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Клименка Володимира Олександровича відображено у 23 наукових працях, серед яких 7 статей опубліковано у фахових виданнях України (2 з яких одноосібні), 14 праць апробаційного характеру (5 з яких одноосібні) та 2 публікації в інших

виданнях. Відповідно до п. 8 Постанови КМУ № 44 від 12 січня 2022 року, враховано 5,5 публікацій.

В опублікованих працях належним чином відображено результати дослідження, що відповідає вимогам пп. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

При оцінюванні співавторських робіт враховано лише ту частину наукових і практичних результатів, яка належить автору особисто.

Відсутність порушення академічної доброчесності

У процесі ґрунтовного аналізу дисертаційної роботи Клименка В. О. на тему «Розвиток страхових послуг в аграрному секторі економіки України», а також наукових публікацій здобувача, у яких відображено основні результати дослідження, порушень принципів академічної доброчесності не виявлено.

Дисертація є самостійно виконаною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, що містить авторські наукові положення, висновки та практичні рекомендації. Теоретико-методичні розробки, елементи наукової новизни та прикладні результати отримані особисто здобувачем і належним чином аргументовані в тексті роботи.

Посилання на використані наукові джерела, статистичні матеріали, нормативно-правові акти та інші інформаційні ресурси оформлено відповідно до встановлених вимог. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає принципам академічної доброчесності та вимогам, що ставляться до кваліфікаційних наукових праць.

Дискусійні положення і зауваження до змісту та оформлення дисертації

Попри загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та визнання її наукової і практичної значущості, окремі положення дослідження мають дискусійний характер і потребують додаткового уточнення, зокрема:

1. У підрозділі 1.4 дисертаційної роботи («Ризики в аграрному виробництві та методи їх управління в умовах соціально-економічних трансформацій») автором розкрито багатовимірну структуру ризиків аграрного виробництва та обґрунтовано доцільність переходу від реактивної до проактивної адаптивної моделі управління ризиками. Водночас представлений матеріал вказує на науковий інтерес до більш детального аналізу взаємодії окремих видів ризиків та їх кумулятивного впливу на фінансові результати агропідприємств. Додатково доцільно було б деталізувати роль страхових послуг у системі синергічного впливу з фінансовими інструментами, цифровими технологіями та агротехнологічними інноваціями, що дозволило б практично обґрунтувати ефективність

комплексного підходу та підкреслити його значення для забезпечення стійкості та довгострокового розвитку аграрного сектору.

2. Аналіз класичних страхових інструментів в аграрному секторі виявив їхні обмеження та актуалізує питання інтеграції класичних і параметричних моделей для підвищення ефективності управління ризиками. Класичні продукти характеризуються високою волатильністю, значними трансакційними витратами, залежністю від державних субсидій і міжнародного перестрахування, а також низьким рівнем проникнення страхового покриття, що обмежує їхню здатність забезпечувати фінансову стабільність сектору. Параметричні (індексні) моделі продемонстрували високу масштабованість, швидкі виплати та нижчі витрати, забезпечивши домінування на ринку (підрозділ 2.2 дисертаційного дослідження). Разом із тим, результати аналізу підкреслюють можливість та доцільність більш глибокого осмислення механізмів формування фінансової стійкості ринку аграрного страхування та стимулюють наукову дискусію щодо інтеграції класичних і сучасних страхових моделей.

3. Хоча автор у підрозділі 3.2 («Новітні концептуальні підходи до формування страхових продуктів в аграрному секторі») успішно розкрив концептуальні засади переходу від компенсаційної моделі до системного управління аграрними ризиками та інтегрував ключові принципи (ризикоорієнтованість, адаптивність, модульність, клієнтоорієнтованість, технологічна забезпеченість, економічна доцільність), разом із тим, доцільно було б більш детально дослідити взаємодію цих принципів і їх вплив на ефективність страхових продуктів у різних типах агропідприємств.

Також одним із важливих напрямів постає оцінка можливостей адаптації запропонованого концептуального підходу до регіональних та кліматичних особливостей аграрного виробництва, а також до різних масштабів і спеціалізації підприємств. Такий аналіз дозволив би окреслити практичні шляхи підвищення гнучкості, технологічної інтегрованості та фінансової стійкості страхових продуктів.

4. Незважаючи на детальний аналіз автора міжнародного досвіду та обґрунтовану пропозицію застосування публічно-приватної моделі аграрного страхування, залишається відкритим питання адаптації страхових продуктів до регіональної специфіки України (підрозділ 3.4 роботи). Попри те, що автор детально описав механізми функціонування моделі на національному рівні, недостатньо розглянуто, як параметри страхових індексів, розроблені на основі даних центральних областей, можуть бути непридатними для західних, південних чи східних регіонів, де відмінності у ґрунтових умовах, агротехнологіях та погодних ризиках є істотними. З наукової перспективи, це створює дискусійний момент щодо оптимальної структури системи: наскільки централізованою вона має бути і чи слід передбачати регіонально диференційовані страхові продукти, що враховують локальні особливості виробництва, щоб уникнути несправедливого розподілу виплат та зниження довіри аграріїв.

У цілому наведені зауваження мають дискусійний характер і спрямовані на уточнення та подальше вдосконалення окремих теоретичних і прикладних положень дослідження. Вони не впливають на загальний науковий рівень дисертаційної роботи, її методичну цілісність та обґрунтованість отриманих результатів.

Наявність дискусійних аспектів свідчить про складність і багатовимірність проблематики розвитку страхових послуг в аграрному секторі економіки України, визначає потенційні напрями подальших наукових досліджень у сфері удосконалення механізмів аграрного страхування, інституційного забезпечення страхового ринку та підвищення його ефективності в умовах сучасних економічних викликів.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження Клименка В. О. виконано на високому науково-фаховому рівні. Зміст роботи повністю розкриває заявлену тему та відповідає профілю спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

Дисертаційна робота має традиційну структуру: анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Дисертаційна робота має традиційну структуру, що включає анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. У додатках представлені матеріали, зокрема копії довідок про впровадження результатів дослідження, які підтверджують їх практичне застосування. Отримані результати мають безпосереднє значення для розвитку страхових послуг в аграрному секторі економіки України, сприяють удосконаленню механізмів управління аграрними ризиками та підвищенню ефективності страхового забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Клименка Володимира Олександровича «Розвиток страхових послуг в аграрному секторі економіки України» є завершеною, оригінальною науковою працею, виконаною у науковому стилі, яка має теоретичну та практичну цінність. У роботі вирішено конкретне наукове завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та визначенні концептуальних підходів і стратегічних напрямів розвитку страхових послуг в аграрному секторі економіки України, які мають практичне значення для удосконалення механізмів управління аграрними ризиками.

За об'єктом та предметом дослідження дисертаційна робота відповідає спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування (галузь знань 07 Управління та адміністрування). Тема роботи є актуальною та достатньо повно відображає новий підхід до вирішення сформульованого наукового завдання.

Дисертація написана науковим стилем, матеріал викладено у логічній послідовності. Наукові положення, пропозиції та рекомендації здобувача є обґрунтованими, логічно викладеними, теоретично та практично апробованими. Отримані результати дослідження були представлені автором

на науково-практичних конференціях та висвітлені у відповідних наукових публікаціях. Робота виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності та вимог законодавства України у сфері авторського права.

В цілому за своєю структурою, змістом, науковим рівнем та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 5–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами) і Вимогам до оформлення дисертації, затверджених Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами). Автор роботи – Клименко Володимир Олександрович – заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування галузі знань 07 Управління та адміністрування.

Офіційний опонент,

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри банківської справи
та страхування*

*Національного університету біоресурсів
і природокористування України*

Вікторія КОСТЮК